

SOPRONI
EGYETEM

LÁMFALUSSY SÁNDOR
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KAR

TÖRTÉNELEM – TÁRSADALOM – VIDÉK

JUBILEUMI TANULMÁNYKÖTET II.

TÖRTÉNELEM – TÁRSADALOM – VIDÉK

JUBILEUMI TANULMÁNYKÖTET II.

Szerkesztette:

Obádovics Csilla,

Széles Zsuzsanna

SOPRONI EGYETEM KIADÓ

SOPRON, 2022

Ünnepi tanulmánykötet Kulcsár László professzor 75. születésnapja tiszteletére

A kötet megjelenését „A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány” támogatta.

Felelős kiadó: Prof. Dr. Fábián Attila
a Soproni Egyetem rektora

Szerkesztette:
Prof. Dr. Obádovics Csilla,
Prof. Dr. Széles Zsuzsanna

Tördelőszerkesztő: Takács Eszter

Borítóterv: Zsidy Emese

ISBN 978-963-334-429-3 (nyomtatott)

ISBN 978-963-334-430-9 (pdf)

DOI: 10.35511/978-963-334-430-9

Nyomdai munkálatok: Lővér-Print Nyomdaipari Kft. (Sopron, Ady Endre út 5.)

Felelős vezető: Szabó Árpád

© Soproni Egyetem Kiadó
Sopron, 2022 – Minden jog fenntartva.

TARTALOM

Kulcsár László és Székely Csaba 75. születésnapjára.....	3
Előszó – Kulcsár László 75 éves.....	5
Foreword – László Kulcsár is 75 years old.....	7
László Kulcsár: Colleague and Friend	
<i>David L. Brown.....</i>	<i>9</i>
A Biblia és a Korán, avagy tehetségek az etika, a normák, a gazdaság és a politika értékelési mátrixában	
<i>The Bible and the Quran: talents in the evaluation matrix of ethics, norms, economy, and politics</i>	
<i>Varga Norbert.....</i>	<i>15</i>
Integritás és autoritás – A modern „polgári” állampolgár születése	
<i>Integrity and authority – The birth of the modern “citizen”</i>	
<i>Garaczi Imre.....</i>	<i>51</i>
Generációs útikalauz nemcsak stopposoknak	
<i>A Generation Guide not only for Hitchhikers</i>	
<i>Domokos Tamás.....</i>	<i>72</i>
Women Empowerment: Panacea for Poverty Alleviation and Economic Growth In Nigeria	
<i>Adeleye Oluwakemi Rachael – Tibor Farkas.....</i>	<i>102</i>
A társadalmi reprodukciós kihívások adópolitikai dilemmái	
<i>Tax Policy Dilemmas of Social Reproduction Challenges</i>	
<i>Zugor Zsuzsanna.....</i>	<i>112</i>
Magyar munkavállalók mobilitással kapcsolatos elvárásai és azok teljesülése három nyugat-európai ország példáján keresztül	
<i>Hungarian workers’ mobility expectations and their fulfilment through the examples of three Western European host countries</i>	
<i>Bruder Emese – Szabó Edina.....</i>	<i>133</i>
A magyar fiatalok külföldi mobilitási tervei	
<i>International migration plans of Hungarian young people</i>	
<i>Ruff Tamás.....</i>	<i>152</i>
A vidék lehatárolása és Magyarország vidéki területeinek demográfiai jellemzői	
<i>Definition of rural areas and its demographic characteristics in Hungary</i>	
<i>Obádovics Csilla.....</i>	<i>167</i>

Hollókő: a harmadik dosszié

Hollókő: the Third Folder

Kovács Dezső..... 189

**A mezőgazdaság súlya és szerepe a helyi fejlesztésekben a
falukutatások fényében**

***The role of agriculture in local development. Evidence from villages’
research camps***

Ritter Krisztián..... 218

Mezőmadaras – egy település él(t) és élni akar

Mezőmadaras – a village that wants to live and lives

Takácsné György Katalin – Szabó-Ábrahám Izolda – Takács István..... 239

Szerzők/Authors.....**259**

Generációs útikalauz nemcsak stopposoknak *A Generation Guide not only for Hitchhikers*

Domokos Tamás¹

Absztrakt

A fejlődés az emberiség történetében nem lineáris, számtalan hosszabb vagy rövidebb társadalmi, gazdasági, demográfiai ciklusból áll. Ezek egy része nyilvánvaló mindenki számára, másokat csak részletesebb elemzéssel lehet felfedezni. Az egymást követő generációs ciklusok ez utóbbi közé tartoznak. Míg az emberi közösség biológiai értelemben nagyjából 25-30 évente teljesen megújul, társadalmi értelemben ennél rövidebb, 15-20 éves ciklusokat lehet felfedezni. Tanulmányomban újragondolva Strauss és Howe generációs ciklus elméletét sorra veszem és bemutatom az elmúlt évszázadok társadalmi generációit, kiemelt történelmi élményeiket, azonosítom az adott generáció néhány emblemikus alakját és az angolszász történelemre kidolgozott modellt adaptálom a köztes Európa társadalmi viszonyaira, módosítva az eredeti generációs korszakhatárokon és új generációkat is azonosítva. A generációk mostani átalakulásának és a társadalmi újratermelés folyamatának módosulása hátterében egy mély és radikális átalakulás áll. Ahogy közel 600 évvel ezelőtt a könyvnyomtatás szabadította fel gondolkodást és formáltan át a világot, úgy most az internet nyomán alakul át szemünk előtt az egész szabad világ gondolkodásmódja, útban az öregedő, globális, hálózati rendszerben működő információs társadalom irányába.

Kulcsszavak: Társadalmi generációk, társadalomfejlődés, demográfiai ciklusok

Abstract

In the history of mankind, development is not linear but consists of numerous longer or shorter social, economic, and demographic cycles. Some of these are obvious to everyone, others can only be discovered through more detailed analysis. Generational patterns are such cycles. While the human community is wholly renewed in biological terms every 25-30 years, socially shorter 15-20 years cycles can be discovered. In my study, I revisit Strauss & Howe's generational cycle theory. I present and describe the generations of the past centuries their superior historical experiences and identify some emblematic figures. I adapt the model developed for Anglo-Saxon history to the social conditions of Easter and Central Europe, modifying the original generational age boundaries

¹ Domokos Tamás szociológus, egyetemi docens. A Kodolányi János Egyetem Fejlesztő Szociológia Kutatótanszék vezetője.

and identifying new generations too. A radical transformation underlies the current transformation of the generations and the modification of social reproduction. As nearly 600 years ago, the printing of books made accessible the thinking and reshaped the world, so now, in the evolution of the internet, the whole world is being transformed in our days, on the road to an aging, global, connected information society.

Keywords: generations, development of society, demographic cycles

„Fontos és közismert tény, hogy a látszat olykor csal. Például a Földön az ember mindig szentül hitte, hogy intelligensebb a delfinnél, mivel oly sok mindent elért: feltalálta a kereket, New Yorkot, a háborút, egyebeket, mialatt a delfinek csak vidáman lubickoltak. A delfinek ezzel szemben azt hitték, hogy sokkal intelligensebbek az embernél – pontosan a fenti okok miatt.” (Douglas Noel Adams²)

Az emberi társadalom kialakulása óta foglalkoztatja a közösségeket az a kérdés, hogy a történelmi tapasztalatok alapján a haladásnak megrajzolható-e egy olyan íve, mely segít előre jelezni a társadalmi-gazdasági változásokat. Minél több, jól dokumentált történelmi tapasztalat van az emberiség háta mögött, annál biztosabbnak tűnik, hogy a civilizációk – úgyis mint az adott közösségek legmagasabb szintű kulturális csoportosulása (Huntington, 2010) – nem egyenes vonalúan fejlődik, hanem ciklikusan. Ciklusokat lehet azonosítani a gazdaságban, az egyéni életutakon, a művészetekben, gyakorlatilag a társadalom életének valamennyi területén. A ciklusok azonban nem önmagukba visszatérő koncentrikus körök, hanem a megélt társadalmi haladás, a tudományos, technikai, kulturális gyarapodás, a modernizáció, a közösségi élet minőségének javulása, a jólét bővülése és még számos más indikátor azt jelzi, hogy a ciklusok felfelé ívelnek, minőségi változásokat eredményeznek. Ezen ciklusokban kimutatható sorsfordító változások, „forradalmi” átalakulások, a változást katalizáló események. Azonban társadalom valamennyi alrendszerében jelenlévő, az emberi haladást képviselő trendek ellenére a fejlődés következtében új elmentmondások is keletkezhetnek, s bizonyos kockázatok, a közösséget veszélyeztető külső hatások, fenyegetések a korábbiakhoz képest akár súlyosabbak is lehetnek (Palánkai, 2007:204). Ennek igazolására elég csak a lokális endémiából pandémiává váló koronavírus-járványra gondolni, a

² Tanulmányomban a generációk megértéséhez minden fejezetben segítségül hívom egy idézet erejéig Douglas Noel Adams „Galaxis Útikalauz stopposoknak – A világ leg-hosszabb trilógiája öt részben” című művét, egységesen „DNA” hivatkozással.

kedvezőtlen demográfiai folyamatokat vizsgálni vagy a digitális világban kialakuló új kockázatokat nézni.

Az ember veleszületett képessége, hogy közösségeket hozzon létre. A közösségek létrejöttének azonban vannak kritériumai, melyek a tartós fennmaradásuknak is zálogát jelentik. Az első, hogy az egy helyen, egy időben lévő emberek tudjanak egymással kooperálni, közös akciókat végrehajtani. A másik fontos szempont, hogy képesek legyenek közös szociális konstrukciók, intézmények létrehozására, kialakítsák az együttműködés szabályait és azokat többé-kevésbé betartva, időnként megreformálva tartsák keretek között társadalmi életüket. A harmadik feltétel, hogy legyenek közös hiedelmeik, olyan ismereteik a közösségük múltjáról és jelenéről, feltevéseik a jövőről, melyet anélkül is elfogadnak, hogy maguk közvetlenül részesei lettek volna (Csányi, 2018). Ezen hiedelmek, normák, értékek, történelmi tapasztalatok együttese alkotja a generációkon átívelő kultúrát, civilizációs világrendeket, melyek időről időre konfliktusba is sodorják az addig békésen egymás mellett élő közösségeket.

A közösségek létrejötte és fejlődés tehát nem lineáris, számtalan hosszabb vagy rövidebb kapcsolódó ciklust lehet felfedezni. Ezek egy része nyilvánvaló mindenki számára (pl. a társadalmi reprodukció folyamata, a visszatérő gazdasági válságok vagy éppen a háborúk és békés időszakok váltakozása), mások csak részletesebb elemzések után segítik elő a megértés folyamatát. Az egymást követő generációs ciklusok ez utóbbi közé tartoznak. Míg az emberi közösség biológiai értelemben nagyjából 25-30 évente teljesen megújul, társadalmi értelemben ennél rövidebb, 15-20 éves ciklusokat lehet felfedezni. A korábbi évszázadokban éppen fordított volt a helyzet, biológiai ciklusok rövidebbek, a generációs ciklusok kicsit hosszabbak voltak.

Ugyanakkor a generációba tartozásnak nem elégséges feltétele az életkor. Akik pusztán születésük dátuma alapján alkotnak „közösséget”, azok egy korcsoport tagjai csupán, ez az egység viszont nem társadalmi, hanem biológiai alapú statisztikai fogalomnak tekinthető. Mannheim (2001) nyomán tudjuk, hogy az egy időszakban született embereket azonos, vagy nagyon hasonló kulturális, társadalmi és gazdasági, politikai hatások érik. Ennek eredőjeként gondolkodásuk, értékrendjük világhoz való viszonyuk is kimutatható rokonságot takar, a megélt történelmi események sajátos sorsközösségként egyesítik őket (Csepeli, 2016). Ezt nevezzük generációs közösségnek, létrejöttének pedig három feltétele van. Az első feltétel a kronológiai egyidejűség, a második, hogy a közösség tagjai

ugyanazon történelmi-társadalmi térhez és időhöz tartozzanak, azonos legyen a kulturális kontextus, végezetül feltétel a részvétel e történelmi-szociális egység közös sorsában. Mindez egyfajta kollektív személyiséget is biztosít nekik és ebből következően létezik a közös hiedelmük, magatartásformájuk, van közös tapasztalatuk, amit megosztanak egymással, valamint tudatában is vannak közösségükkel közös viszonyrendszerükkel (Buda, 2019). Ugyanakkor egyáltalán nem mindegy, hogy adott történelmi-társadalmi eseményt melyik generáció melyik életszakaszban éli meg. Az első ipari forradalom idején az emberi életciklust jellemzően csak három szakaszra (Somlai, 2002) lehetett bontani (felkészülés a munkára, aktív kereső időszak, nyugalmi állapotot jelentő időskor). A második ipari forradalom nyomán kialakuló modern középosztály magával hozta már azt is, hogy a korábbi előkészületi szakaszon belül már markánsan megjelent a fiatalkor (Eisenstadt, 1960; Tenbruck, 1962). Az automatizációval beköszöntő harmadik ipari forradalom után a fejlett nyugati társadalmakban megjelent egy újabb szakasz, a fiatal és a felnőtt kor közé ékelődött fiatal felnőttkor (Vaskovics, 2000). A kamaszkor meghosszabbodása részben a kitolódott iskolai tanulási évek miatt, részben pedig az ezredforduló után kezdődött negyedig ipari forradalom munkaerőpiaci és technológia változásai miatt folyamatosan tolódik a pályaválasztás, halasztódik a munkaerőpiacra való belépés, a családi háttérrel való leválás, a gyermekvállalás is.

Az a generációs elméletet, melyet William Strauss és Neil Howe (1991) amerikai történészek dolgoztak ki, az előzőekben vázolt két dimenziót ötvözni. Egyrészt az egymást követő emberi generációk világlátásában, értékrendjében és viselkedésében fedez fel olyan mintázatot, ami ciklikusan ismétlődik, másrészt mindezt nem függetleníti attól, hogy adott történelmi események idején melyik generáció milyen életszakaszban volt éppen. Generációs elméletük ugyanis éppen azt magyarázza, hogy a felnövekvő gyermekek és fiatalok értékeire és viselkedésére hogyan hatnak a kritikus szocializációs szakaszban őket érő különböző társadalmi (innen nézve már történelmi) események és gazdasági körülmények.

Az elméletnek van még egy nagyon fontos megállapítása. Mivel a történelmi tapasztalatok azt is mutatják, hogy a történelmi események, válságok, felemelkedések, ébredések, kibontakozások, majd újabb válságok dinamikája is ciklusokba rendeződik (Strauss–Howe, 1997) az emberi élethez hasonlóan, az egyes ciklusokban született generációk tekintetében

nagyon hasonló alapvonásokat, ún. archetípusokat azonosítottak. A történelmi dinamikát nézve az elmélet szerint egy ilyen ciklus (saeculum) hozzávetőleg egy emberöltőt, kb. 80 évet ölel fel és négy, egymást követő szakaszból áll, amelyben új társadalmi, politikai és gazdasági környezet alakul ki. A ciklusok tanulmányozását a késő középkortól, az 15. század közepétől kezdik és egészen az ezredfordulóig vizsgálták történészi szemmel. Valószínűleg nem véltelenül ezt a kezdőpontot választották, ugyanis az 1400 körül megszületett német ötvösmester és feltaláló Johannes Gensfleisch zur Laden zum Gutenberg fiatal felnőtt korára megalkotta a mozgatható betűelemekkel való könyvnyomtatás technikáját. Így a század 30-as éveitől elindult az emberiség kultúrtörténetének az a szakasza, melyben a korábbi generációk által felhalmozott tudás, ismeretek, élmények és értékek átadásának folyamatában a nyomtatott könyv játssza a legfontosabb szerepet. A könyvnek, illetve tágabban értelmezve az írott szövegnek ezt a kultúrtörténeti időszakát nevezte találóan Marshall McLuhan (1962) Gutenberg-galaxisnak. Vezető szerepe évszázadokig, egészen az 1950-es ötvenes évekig vitathatatlan volt, amikor Neumann János által kidolgozott digitális számítógép elvi alapjai a gyakorlatba is átültetésre kerültek s megjelentek az első generációs számítógépek. 1951. június 5-én az Egyesült Államok Népszámlálási Hivatala számára leszállított első „*Universal Automatic Computer*”-rel a számítástechnika korszaka szimbolikusan megkezdődött, s ez lehetővé tette az információs társadalom kialakulását (Castells, 2000:57).

A Strauss és Howe által vizsgált történelmi–társadalmi fejlődési ciklusok felemelkedéssel kezdődnek (The High). Ezek az évtizedek válság peridusok után következnek be, amikor a társadalmi intézmények erősekké válnak, az egyéni individualizmus alacsonyabb szinten van, az adott közösség pedig magabiztos abban, hogy merre is van a „fényes jövő”. Ilyen időkben jellemző a nagyobb konformitásra való törekvés, az összefogás. A múlt századot vizsgálva korszak volt például a nagyhatalmak korát lezáró, második világháborút követő nyugati világ felemelkedése a 20. században, vagy egy fordulattal korábban a 19. század végére kialakuló gyarmatbirodalmi rendszer, amelynek során a nagyhatalmak az egész Földet felosztották egymás között.

A felemelkedés utáni, menetrendszerűen visszatérő ciklus az ébredés (The Awakening). A terminus alatt a személyes autonómia nevében az erős intézményeket korlátozni kezdi a közösség, a haladás során az emberek talán kicsit bele is fáradnak az önkorlátozásba, a társadalmi „fegyelmbe” és egyre erősebben igénylik az önkifejezést. Ennek kiváló példája

a 60-as évek Amerikájának hippy korszaka és a nyugati világban kibontakozó (ellen)kulturális forradalom (Yinger, 1982). Az egyéni öntudatra ébredés nyomán olyan nomosz képző társadalmi intézmények gyengülésével, mint a házasság, a vallás, városi közösségek, szervezetek fokozódik a bizalmatlanság, szinte egyszemélyes közösségek jönnek létre (lásd Fukuyama, 2007; Putnam, 1995:68). Gyakorlatilag a közösségi jólét helyett az egyéni személyes jólét és az erős individuum bontakozik ki (The Unraveling) a harmadik szakaszban. Ilyen volt a közelmúltban a gazdasági fellendülés időszaka az 1980-as évek közepétől az ezredfordulóig.

Az atomizálódás és a társadalmi struktúrák végleges gyengülés, a gazdasági és politikai bizalmatlanság a civilizációnk története során jellemzően ciklikusan visszatérő válságba fordította a közösségeket. Strauss & Howe kutatásai alapján ez krízis (The Crisis) értekek pusztulását, gyakran háborút, forradalmakat foglal magában, az emberek érezhető életminőség romlást szenvednek el, nyilvánvaló gazdasági, társadalmi problémák kerülnek felszínre, melyek nyomán aztán újra fokozódik az összefogás és közösségi aktivitás a túlélés és megküzdés érdekében. Ebben a fordulópontban (Fourth Turning) történik a társadalom újraszerveződése, ami az elavult intézményrendszer lebontásában, új közösségekbe szerveződésben, az emberek új csoport felé való elköteleződésében csúcsosodik ki. Ez nem feltétlenül agresszív úton zajlik, számos ciklusban csendes forradalomként lehet ezt modellezni.

Strauss és Howe szerint ezeknek az időszakoknak megvannak a maguk archetipikus embertípusai: a felemelkedés embertípusa az új értékek felé vágyódó próféta, az azt követő ébredés a szabadságkereső nomádoké, akiket a kibontakozás során vagyongyarapító hősök követnek, végül a fordulópont elviselni kényszerülő érzékeny, a társadalmi és kulturális változásokra rezonáló művészek zárják a kört. Egy-egy ilyen időszak körülbelül 20 évig tart és az aktuálisan ereje teljében lévő generáció aktivitása fémjelzi. A szerzők azt is kiemelik, hogy a próféta és a hős domináns generációk, vagyis meghatározó szerepet játszanak a fejlődésben, míg a nomád és a művész inkább elszenvedik az átalakulást, ezért ők az ún. recesszív generációk.

A pszichológiából tudjuk, hogy az egyén viselkedését, személyiségét a környezet, az átélt tapasztalatok állandóan változtatják és hogy a korai szakasz szocializációs élményei meghatározóbbak, mert ezekre épülnek a továbbiak (Carver–Scheier, 2006:513; Bornstein, 1989). Ebből az aspektusból nézve az generációs archetipusokat és a ciklikusságot (a Hősök,

Művészek, Próféták és Nomádok meghatározott sorrendben jelenek meg) megállapítható, hogy a Hősöknek egy kibontakozás, a Művészeknek egy válság, a Prófétáknak egy csúcspont, a Nomádoknak pedig egy ébredés idején van gyermekkoruk.

A Strauss és Howe generációs ciklusokra kidolgozott elmélete tárgyalása kapcsán joggal merül fel a kérdés, hogy ezek a mikro ciklusok hogyan illeszkednek a társadalmi reprodukciót modellező átfogóbb elméleti keretekhez, már csak ezért is, mert az egyes generációk nagysága, demográfiai magatartása korszakonként jól dokumentáltan változik. Az a folyamat, amely során a magas fertilitású és mortalitású társadalom többlépcsős változás eredményeként alacsony fertilitású és alacsony mortalitású társadalommá alakul át (demográfiai átmenet) lassan generációkon átívelő folyamatként játszódik le. A késő középkorban Európa még abban fázisban volt, amikor a fertilitás és a halandóság egyaránt magas volt, s a népesség száma stagnált, illetve nagyon alacsony mértékben növekszik, így az egymást követő generációk nagysága alig változott. Sőt a menetrend szerint visszatérő járványok miatt, szignifikáns népesség csökkenés is kimutatható az időszak alatt. A generációs ciklusokat modellező kalauzunk első 150 éve, a késő középkor és a reformáció kora még ezen generációkat listázza (lásd generációs útikalauz), 75-80 milliós európai populációval. A következő 150 éves demográfiai periódusban a 17. század közepétől a mortalitás kezd fokozatosan csökkenni, de a születési arányok magasan maradnak, így a népesség növekedése nagy méreteket ölt. Döntően az Újvilág korának, kisebb részben a forradalmak korának generációi szeme láttára zajlott ez a változás a nyugati civilizációban, a népességgrobbanás 120 millióra növeli a generációk nagyságát. A 19. századtól a születések csökkenésének üteme felgyorsul, a halálozások pedig egy alacsonyabb szinten stabilizálódni kezdenek, masszív tartós növekedést eredményez 20. század közepére a népességnövekedés, 300 millió főt is elérve a népesség száma Európában a polgárháborúk és nagyhatalmak korának végére. Az 1950–2100 közötti 150 éves demográfiai periódusban – időszaki kilengésekkel – a növekedés üteme érezhetően lelassul, a születések csökkenésének üteme felgyorsul, a halálozások pedig egy alacsony szinten stabilizálódni kezdenek. A 21. században az előrejelzések alapján demográfia magatartás a nyugati civilizációban (és a világon még más kultúrákban is) az alacsony natalitás és mortalitás irányában változik, az egyes generációk nagyságát radikálisan csökkentve. A nyugat aranykorának új generációi és a hálózati társadalom korának formálódó generációi számára ez a megélt realitás, a zajló másodig demográfiai átmenet (Lesthaeghe, 2010).

Áttekintő generációs térkép

„Van egy elmélet, miszerint, ha egyszer kiderülne, hogy mi is valójában az Univerzum, és mit keres itt egyáltalán, akkor azon nyomban megszűnne létezni, és valami más, még bizarrabb, még megmagyarázhatatlanabb dolog foglalná el a helyét. Van egy másik elmélet, amely szerint ez már be is következett.” (DNA)

A következőkben a Guttenberg-galaxis óta beazonosítható nemzedékek közötti eligazodást segítő mutatók be egy rövid útikalauzt 27 egymást követő generációról, mely közül az utolsó hét még velünk élő kortársakból is áll. Mint minden útkönyv, a generációs kalauz is szükségszerűen vázlatos és kissé elnagyolt, csupán a legfontosabb „látnivalókat” rögzíti, de bízom abban, hogy célját elérve segíti az olvasót, hogy ne tévedjen el 600 év történelmi, társadalmi viszonyai között. Listázom – elsősorban Strauss és Howe nyomán – a generációkat, kiemelt generációs élményekkel együtt, az angolszász történelemre kidolgozott modellt adaptálom a köztes Európa társadalmi viszonyaira és élményeire. Több ponton módosítottam, kiegészítettem a generációs korszakhatárokat, néhol új generációkat emeltem a modellbe az újabb kutatások alapján. A generációk bemutatásánál mindenhol utalok arra, hogy milyen archetípusba tartozik, a generáció születési éveit azonban – mint minden társadalmi folyamatokat bemutató elemzésben – inkább csak a jobb eligazodást szolgáló vonatkozási pontok, mintsem pontos „hátszámok”. Kivételek mindig vannak, ha a tudományos megértés érdekében szükségszerűen általánosítunk. A generációs kalauz unalmas lenne, ha nem színesíteném az adott generáció néhány emblematisztikus történelmi alakjával.

Korszak	Generáció	Születési idő	Ciklus hossza (év)
Késő középkor	Bátorszívű	1433-1460	28
	Humanista	1461-1482	21
Reformáció kora	Reformátor	1483-1511	29
	Megtorló	1512-1540	29
	Erzsébetkori	1541-1565	25
	Megfontolt	1566-1587	21
Újvilág kora	Puritán	1588-1617	30
	Magányos lovag	1618-1647	30
	Dicsőséges	1648-1673	25
	Felvilágosult	1674-1700	27
Forradalmak kora	Ébredő	1701-1723	23
	Szabadságpárti	1724-1741	18
	Republikánus	1742-1766	24
	Együttműködő	1767-1791	25
Polgárháború kora	Transzcendentális	1792-1821	30
	Aranykori	1822-1842	20
	Progresszív	1843-1859	17
	Misszionárius	1860-1882	23
Nagy-hatalmak kora	Elveszett	1883-1900	18
	Interbellum	1901-1915	15
	Legdicsőbb	1916-1931	16
	Csendes	1932-1947	16
Nyugat aranykora	Baby boomer	1948-1963	16
	X	1964-1979	16
	Milleniumi	1980-1995	16
	Z	1996-2009	16
Hálózatok kora	Alfa	2010-2025	16

1. ábra: Generációs útikalauz

Forrás: Strauss és Howe alapján, módosítva, saját szerkesztés

Késő középkori generációk

„Úgy érezte, az egész élete álom, s néha elgondolkodott afelől, vajon kinek az álma lehet, és hogy az illető élvezi-e.” (DNA)

Az első olyan nemzedék a világtörténelemben, amely a Gutenberg-galaxis szülötte a **bátorszívű** generáció. Tagjai kb. 1433–1460 között látták meg a napvilágot és hősi generációként ők teremtettek új rendet Nyugat-Európában és a Magyar Királyságban egyaránt. Közvetlen előzményként a késő középkori dinasztikus politika újabb szintet lépett, aminek következtében ez a generáció szerte Európában háborúkban vált felnőtté³. Itthon gyerekként éltek meg Hunyadi János kormányzó nándorfehérvári győzelmét, nyugaton megélték, hogy a franciák győzelmével véget ér a százéves háború (1453) de Angliában az idősebbek körében egyre markánsabbá vált a remény, hogy meg kell menteni a királyságot. Amikor a korosztály középkorú lett, viszonylagos jólét (gyapjúexport), társadalmi fegyelem (a szorgalmas helyi előjárók) és erős központi kormányzás (pl. csillagkamara) volt porondon. Öregkoruk olyan társadalomban zajlott, amelyben működtek a könyveket, kiadványokat nyomtató üzemek és megindultak az utakat az Újvilág felé. A bátorszívűeknek olyan tagjai voltak Európában, mint Hunyadi Mátyás, Werbőczy István, IV. Edward király, VII. Henrik király, Savoyai Fülöp, III. Iván, Leonardo da Vinci vagy éppen Kolumbusz Kristóf.

Amíg a bátorszívű generáció felnőttként küzdött egy új világrend megteremtéséért, az ő gyermekeik nagykorúvá válva megértették az ő küldetésük, hogy megszépítsék az új rendet. A görögről és latinról kortárs nyelvekre fordított szövegek szerte Európában fogékony közönségre találtak körükben. **Humanista** generációvá értek, akik 1461–1482 között születtek, érzékenyen reflektálva koruk társadalmi és gazdasági környezetére. Tanítóik keze nyomán és az elérhető régi-új tudás hatására maguk is nemzetközi tudósokká, balladákat író költökké, jogban jártas embekekké, valamint írástudó kereskedőkké és nemesekké váltak, bár öregkorukban a reformáció radikálisan új nézeteire talán még ők maguk sem voltak felkészülve. A humanista generáció emblematikus alakjait keresve elég Rotterdami Erasmusra, Morus Tamásra, Kopernikuszra vagy éppen a képzőművész Dürerre és Michelangelora gondolni.

³ Nyugaton a százéves háború döntő záró szakaszai zajlottak, Angliában a 30 éves háború, a köztes Európában az oszmán birodalommal szembeni ütközetek a jellemző generációs élmények.

Reformáció kori generációk

„Az orvosom szerint eltorzult a közszolgálatmirigyem és kétoldali erkölcsorvadásom van (...) – és ezért fel vagyok mentve az Univerzum megmentése alól.” (DNA)

Amikor a **reformáció** prófétikus nemzedéke született 1483–1511 között, már a rend és a jólét előnyei által körülvéve kezdték életüket, ám a vallott és megélt társadalmi értékek között erős ellentmondások húzódtak, kiütözköztek a generációs konfliktusok is. Angliában ifjú lázadók formálták át az új rendet és a Parlamentet, az egocentrikus fiatal uralkodó (VIII. Henrik) a német fejedelmek példáját követve megszavaztatta a parlamenttel, hogy ő legyen az angliai egyház feje és legfőbb kegyura, ezzel az anglikán hit is elszakadt Rómától. A lutheri tételeknek rendkívüli hatásuk volt: futótűzként terjedtek nemcsak a Német-Római Birodalomban, hanem egész Európában és számtalan hívet szereztek maguknak a Magyar Királyság területén is. Intenzív életet éltek, harcos lázadóként és mártírként, másfelől nézve eretnekként, az ifjúkori elveikért kiálló generációként éltek le, gyakran nem túl hosszú életüket. Munkájuk nyomán puritánabb települések, reformált egyházak, köztársasági gondolatok kerültek felszínre. A reformáció generációjának nemcsak vallási, kulturális vagy politikai dimenzióban mutatható ki máig tartó hatása, hanem gazdasági értelemben is elősegítette a kapitalista gazdasági rendszer kiépülését (Weber, 1962).

A forrongó, átalakuló történelem kitermelte a következő nemzedéket a **megtorlókat** (1512–1540). Ez a generáció gyermekkorát a szülők vallási örületében (lásd vallásháborúk) és a korábbi értékek, társadalmi struktúrák széles körű eróziója közepette töltötte. Felnőtt korukra cinikus, a társadalmi tekintélyt el nem ismerő, kiábrándult generációvá értek, folyamatos gazdasági és politikai hullámvasútra kerülve. Zord hírnevet szereztek, mint önző, hivalkodó kereskedők, zsoldosok, „tengeri farkasok”, akik szerencsével, bátorsággal és uralkodói támogatással a hátuk mögött akár bosszú akciókat is végrehajtottak. Ez a generáció adta az újkori Anglia egyik legnagyobb uralkodóját, I. Erzsébetet a világnak, akinek uralma alatt országa tengeri és kereskedelmi nagyhatalommá vált, de Medici Katalin, Farncis Drake, Rettegett Iván is kemény kezéről lett ismert „nomád” volt lemondva a mélyebb bölcsletről és a társadalmi szolidaritásról.

E vad generáció után újabb hősök születtek a 16. század közepén kb. 1541–1565, a legendás **erzsébetkori** generáció. Csapatjátékosok voltak, akiknek felnőtté válását segítette az egyetemek számának örömteli bővülése, a formálódó polgári világ, a kapitalizálódó társadalmi viszonyok.

Középkorúként sokuk élményévé vált az utazás, a szabályozott kereskedelem, felfedezték a tengerentúli birodalmakat, fizikailag is megújították a városokat. Ez előző, kicsit kiégett és cinikus nemzedéktől eltérően nagyszabású, ambiciózus projektekbe kezdtek megteremte többek közt Anglia aranykorát (Alexander et al., 2007) a megszilárdult belső béke pedig biztosította a kultúra felvirágzását. Az új hősök között találjuk William Shakespeare-t, az angol nyelvű drámaíró és az európai irodalom egyik legnagyobb alakját, Miguel de Cervantest a spanyol irodalom klasszikusát. A filozófia hőseként Francis Bacon korszakalkotó lépése volt a gyakorlat jelentőségének felismerése, jeles képviselőjük Galilei „új tudományt” alkotott, a heliocentrikus világképe alapján rendezett univerzum egyszerre volt ünnepe és felforgató gondolat.

Az erzsébetkori generáció gyermekei **megfontoltabb** parlamentaristáknak születtek 1566–1587 között. Élvezhették a gazdagodó, bővülő Európa tudományos, kulturális eredményeit, így kiemelkedő tagjai kifogástalan jogi, tudományos, és teológiai műveltséget szerezhettek, ifjú művészként alkothattak. A világ rezdüléseire érzékenyen reagáló írástudó nemese és művészek a legkiválóbb képviselőikkel találkozunk a kontinentális Európában. Ekkor született I. Jakab az egyik legműveltebb angol király lett, virágzott az Erzsébet-korabeli kultúra, a tudomány, az irodalom és a képzőművészet színvonala tovább nőtt. Olaszországban Claudio Monteverdi olasz barokk zeneszerző, a Németalföldön Jan Brueghel és Peter Paul Rubens flamand festők szimbolizálják e generációt a művészetekben, Tommaso Campanella a filozófiában, teológiában.

Az Újvilág generációi

„Az idő illúzió. (...) Az ebédidő kétszeresen az.” (DNA)

A művészek után újabb próféták születtek. Sokak szerint a spanyol flotta felett aratott fényes győzelemmel kezdődött meg Anglia több évszázados tengeri uralma, s megérkezett egy új próféta generáció is, a **puritánoké** (1588–1617). Ez a generáció volt az, amelynek képviselői 1620. november 11-én szombat hajnalban a Mayflower nevű hányatott sorsú egykori teherhajón, a három hónapnyi viszontagságos tengeri utazás után horgonyt vetett a mai Massachusetts állam Cape Cod félszigetének legészakibb csücskében fekvő Provincetown partjainál és létrehozták az újvilágbeli első brit telepeket, egyházi központú városokat alapítottak Long Islandtól egészen Maine-ig. De a puritánok korosztálya Európában is új elvek meghonosításán dolgozott, a korábbi generációkkal szembe kerülve

résztévé váltak az angol polgári forradalomnak épp úgy, mint később a köztársaságnak is. E kornak szülötte Cromwell is. A pénzügyekben is próféták voltak, a generáció kezdte felvirágoztatni a Holland Kelet-Indiai Társaságot, mely a világ első igazi „multinacionális vállalata” lett. A generációval kezdődik az újkori filozófia, Rene Descartes műveiben olyan metafizikai természetelmélet bontakozik ki, melyet joggal nevezhetünk a későbbi racionalizmus előképének is akár.

A prófétikus puritánok utáni **magányos lovagok** (1618–1647) generációja ismét olyan nomád világba csöppent, ahol a felfordulás lett a meghatározó. A 30 éves háború, az angol polgárháború, az oszmán birodalommal szembeni háborúk, az angol-holland és az északi háborúk, az ellenreformáció, vagy éppen Portugáliában a spanyol uralom ellen felkelés élménye szerte a világban nemcsak a válság jelen, hanem olyan generációt is teremtett mely a konfliktusos világot, a küzdelmet és az önmagunkért való kiállást szocializálta. Az Újvilágban sem volt ez máshogy, a puritán telepesek és az őslakosok együttélése koránt sem zajlott békésen, de a természeti elemekkel és a szegénységgel való küzdelem is a mindennapi élet részévé vált. Nemcsak a közösségek között, hanem a közösségen belül is feszültségek voltak, a helyi politikai befolyás iránti családi küzdelmek (Boyer–Nissenbaum, 1974) is nehezítették a generáció életét. A nomádok keze nyomán azonban új geopolitikai struktúra kezdett kibontakozni, felnöve új békét és szövetségeket kötöttek és öreg korukra már a felvilágosodás előszele is megérkezik munkájuk nyomán. Olyan emberek keresték a választ a kérdésekre, mint a generáció egyik leghíresebb szülötte XIV. Lajos, a Napkirály, aki hetvenkét évig ült aztán Franciaország trónján, ezzel pedig máig csúcstartó a történelemben csakúgy, mint a sikeres hatalomkoncentrációjával, az abszolutista állam megteremtésével.

Dicsőséges hősi generációnak nevezi útikönyvünk azokat, akik 1648–1673 között születtek. Az új világrend kibontakozása idején voltak gyerekek, egyre többen járhattak közülük támogatott iskolába és már kezdetleges gyermekvédelmi törvények is védték őket. A gyermekek nevelésével kapcsolatosan Comenius pedagógiai munkája nyomán megjelent életükben a gondolkodásra nevelés fontossága is az anyai iskola mellett (Polišenský, 1972:180). Fiatal felnőttként a generáció büszke lehetett egyre növekvő politikai, kereskedelmi, tudományos és műszaki vívmányaira (pl. váltógazdaság a földművelésben, számológép, első gőzgépek, barométer, mikrobák felfedezése stb). Ebben az időben kezd Oroszország I. (Nagy) Péter keze alatt európai nagyhatalommá válni, Anglia és Skócia egyesítésével a dicső-

séges nemzedék létrehozta az Egyesült Királyságot, Magyarországon pedig e generáció vívta a kuruc szabadságharcot a nemzeti autonómia erősítése érdekében a Habsburg abszolutizmussal szemben.

A 17. század utolsó évtizedeiben olyan generáció született, amely nemcsak barokk művészeket (pl. Handel, Bach, Vivaldi), hanem **felvilágosult** gondolkodókat is adott a világnak. Az 1674–1700 között született gyermekek védett családi közegben éltek, az ifjúkori kockázatok újra mérséklődtek, a jó iskolázottság és a családok közötti házassági kötelékek pedig egyre fontosabbá váltak. Fiatal felnőttként a világban ez a nemzedék adhatta a gyarmatok első nagy létszámú kádereit és ekkor születtek meg a francia és angol felvilágosodás legnagyobb alakjai is (Voltaire, Swift, Pope, Berkely, Montesquieu).

Forradalmak korának generációi

„Ford képtelen volt rá, hogy megtanulja a nevét, úgyhogy az apja végül belehalt a székénybe, mely a Galaxis egyes részein még mindig halálos betegség.” (DNA)

A gyarmati terjeszkedései során a nemzetközi kereskedelem bővülésével kialakultak a pénzpiacok, beindult a tőkefelhalmozás, és ekkor zajlott a tudományos forradalom együttesen fejtették ki hatásukat. A 18. század elején 1701–1723 közötti új próféták születtek, ők lettek az **ébredő** generáció. A gyarmatokon az első olyan nemzedék volt, amely a békét és a jólétet magától értetődőnek tekintve nöhetett fel, ők lettek a század Amerikájának legkiemelkedőbb filozófusai, lelkeszei, abolicionistái. Később a forradalom idején az erkölcsi érzékükkel tűntek ki, uralva a szószékeket és kormányzói pozíciókat is egészen a függetlenség kikiáltásáig. Benjamin Franklin, San Adams, Jonathan Edwards az Újvilágban törtek utat, Európában az enciklopédisták, d’Alambert, Jean Jacques Rousseau, Diderot, Kant, az Egyesült Királyságban Adam Smith gondolatai voltak koraszakosak. Ennek a generációnak a tagjaként alkotta meg felvilágosult abszolutizmusát Mária Terézia magyar és cseh királynő, német-római császárné és Nagy Frigyes porosz király is.

Az ébredő generáció megágyazott egy új nomád korosztálynak. Az 1724 és 1741 között születettek bátor hazafiak lettek a tengerentúlon, küzdve szüleik jólétéért és a saját szabadságukért. George Washington, John Adams és mások, akik Függetlenségi nyilatkozatot aláírták ebből a **szabadságpárti** generációból kerültek ki. Már fiatalként újra felerősödő társadalmi konfliktusokat éltek át az Óhazában is, sőt az országok közötti

viszályok a befolyások növelés érdekében más Európán túli területeken is háborúkat vívtak. Így generációs élménnyé vált számunkra az angol-francia hatalmi harc Indiáért, a kínai birodalom nyugati terjeszkedése, a hét-éves háborúk is. II. Nagy Katalin cárnő is e generáció tagja volt, Oroszország a vezetésével lett a leghatalmasabb politikai erő Kelet- és Délkelet-Európában miközben törekedett arra, hogy felvilágosodott uralkodóként ismerjék el.

A század közepén születetteket Európában és az Újvilágban is hősi generációvá formálta a történelem kereke. Az 1742–1766 közöttiek alkotják ezt a **republikánus** generációt. Úgy nőttek fel, hogy a szüleiknek különösen védelmezni kellett őket a növekvő bűnözés és társadalmi források korában, ezzel együtt kooperatív, optimista generáció lett belőlük, akik már fiatal felnőttként katonai dicsőséget szerezhettek, korán briliáns művészekké vagy tudósokká válhattak. Rendet teremtettek, mint várostervezők és államférfiként is sikeres lett ez a generáció, melynek olyan tagjai voltak, mint Thomas Jefferson, James Madison, Robespierre vagy éppen Wolfgang Amadeus Mozart. Szerencsés generációként bírták az idősebbek bizalmát és tudatában voltak saját történelmi szerepüknek is. Talán ezért lehet, hogy már fiatalon belevágtak a politikába. Amerikát a „szabadság műhelyévé” tették Európában pedig a polgári decentralizáció és a liberális reformok zászlóvivői lettek.

Gyermekeik – Henry Clay volt amerikai külügyminiszterrel szólva – a „forradalmak bölcsőjében ringatóztak”. Az 1767 és 1791 között született generáció közelről látta a szüleik és más felnőttek hősi küzdelmét. Felnőtté válva műveltséggel, szakértelemmel és romantikus érzékenységgel váltották fel az előző generáció hősieségét, korrigálva az idősebbek állam- és közösség-szervezési technikáit is. Az Egyesült Államokban Matthew Crenson (2017) történész ezért úgy is nevezte őket, hogy „adminisztratív alapító atyák”, akik az ún. második függetlenségi háborút vívták, bár ennek dicsősége nem hasonlítható az elsőhöz. A **kompromisszumok** világát éltek, segítették a populista mozgalmakat, vitatták a rabszolgasággal és az indiánokkal kapcsolatos döntéseket. Európában a generáció kiváló írókat, költőket, építészeket, zeneszerzőket adott a világnak (Walter Scott, Byron, Pollack Mihály, Csokonai, Jane Austen, Hoffman, Berzsenyi, Stendhal, Ludwig van Beethoven). Az európai történelem egyik legkiemelkedőbb alakja, Bonaparte Napóleon is e generáció tagja, aki az elfoglalt területeken polgári törvényeket vezetett be, ezzel segítette a feudalizmus felbomlását, a modern, polgári államok létrejöttét.

Polgárháborúk korának generációi

„Azonnal visszatérünk a normális állapotokhoz, mihelyst bizonyosak leszünk abban, hogy mi is a normális” (Adams)

A következő 30 évben új próféták születtek, az Óhazában és az Újvilágban is. Evangelisták, reformátorok, spirituális lázadók voltak. Keresztes hadjáratot folytató, megosztott fiatal felnőttekként eltérő vízióval bírtak a társadalmi formákról, a legfontosabb törésvonal Amerikában a rabszolgaság kérdésében volt köztük, Európában az elvi kérdéseken túl erős gazdaság és társadalomszervezési különbségek okoztak érdekellentéteket. Abraham Lincoln, Jefferson Davis, William Lloyd Garrison, John Stuart Mill, Garibaldi, Charles Darwin, Viktória brit királynő, Karl Marx ennek a **transzcendentális** generációnak (1792–1821) az emblematikus tagjai, de számos író és művész is gazdagította a világot közülük (pl. Liszt Ferenc). A modern nemzetállamok kialakulásának kezdete, a polgári demokratikus forradalmak szellemi előfutárai, az 1848-as „népek tavasza” vezetői, Magyarországon a reformkor és a szabadságharc meghatározó képviselői kerültek ki a generációból.

A korszak leginkább jellemző társadalmi mozgalmai a liberalizmus és a nacionalizmus volt, a leginkább meghatározó szellemi és művészeti irányzat pedig a romantika. Ez az irodalom nagy időszaka, a leghíresebb nemzeti írók kora. Az 1822–1842 között született generáció nehéz gyermekkort élt meg ugyan a spirituális káosztól zaklatott szülők körül, felnőttként azonban már **aranykor** jutott nekik osztályrészlül. Küzdelmes életük során sokan nomádként próbáltak szerencsét a gazdaságban, politikában, kultúrában, a kialakuló fogyasztói világban. Amerikában a politikában Ulysses Grant tábornok, a gazdaságban John D. Rockefeller, Európában I. Ferenc József, és Erzsébet osztrák magyar császárné is az aranykor gyermeke. Csakúgy, mint Petőfi, Jókai, Madách a magyar irodalomban, Verne, Carroll, Mark Twain, Tolsztoj, May, Ibsen, Zola a világirodalomban, Eiffel, Steindl az építészetben, Staruss, Brahms, Dvorak, Csajkovszkij, Muszorgszkij, Smetana a zenében, Monet, Renoir, Rodin, Cézanne a festészetben, Pasteur, Mengyelejev, Brehme, Maxwell a természettudományban. A sort hosszan lehetne folytatni az ipari, az agrárszektor, az infrastruktúra forradalmát előkészítő mérnökökkel, feltalálókcal és vállalkozókkal, gyárosokkal, akik többek közt az új anyagok felhasználásával és a fokozódó gépesítéssel készítették elő a második ipari forradalmat.

De az igazi **progresszív** generáció az utánuk következőké lett, akik 1843–1859 közötti években születtek. Ők voltak a motorja a komplex gazdasági–társadalmi. Igazi, kreatív nemzedékről van szó, új találmányokat alkottak a vegyészetben, az elektromosságban, az olajiparban és az acéliparban. Az árucikkek tömegtermelése szintén fejlődésnek indult felnőtt korukra, az étel, az ital, a ruházat, a közlekedés, egyaránt a lakosság szükségleteit szolgálta, egyúttal egyre több munkahelyet teremtettek. Ez a generáció fedezte fel a harmadik szektor, a szolgáltató ipar fontosságát. Forradalmi bölcsőjük volt a szó szoros értelmében, fiatal felnőtt és felnőtt koruk már a konszolidáció, a kiegyezések (Itália egyesítése, kiegyezés, egyezség az Orosz Birodalom, Osztrák–Magyar Monarchia és Német Birodalom uralkodói között stb.) és az azt követő robbanásszerű társadalmi és gazdasági fejlődés idején zajlott. A generáció átrendezte a világgazdaságot, melynek új és növekvő súlyú vezető hatalmai Németország és az Amerikai Egyesült Államok lettek. Ennek közvetlen részese voltak a korszalból Theodore Roosevelt, Woodrow Wilson, Henry James az amerikai politikában, Paul von Hindenburg Németországban, Wekerle Sándor a Monarchiában, Meidzsi Japán császár keleten. A progresszív generáció nagyot alkotott a természettudományokban (Pierre Curie, Eötvös Loránd, Puskás Tivadar, Edison, Bell, Pavlov, Fleming, Max Planck, Csonka János, Bánki Donát, Diesel), az irodalomban (Rimbaud, Shelley, Oscar Wilde, Sienkiewicz, France, Maupassant, Lagerlöf), a képzőművészetben (van Gogh, Munkácsy, Csontváry, Szinyei Merse, Gauguin), új látást hozott az építészetben (Gaudi). Jasper Newton „Jack” Daniel forradalmasította a whiskey gyártást, Törley József nevét a pezsgőkészítés tette híressé.

A század végére kialakult a gyarmatbirodalmak azon versenye, amelynek során a nagyhatalmak gyakorlatilag az egész Földet felosztották egymás között. Ebben az időszakban volt gyerek az 1860–1882 között született generáció, melyet a szakirodalom új **misszionárius** nemzedékként ismer. A misszionárius generációból kezdett kialakulni a modern középosztály, vállalkozókból, értelmiségiekből és politikusokból. Ez az a generáció, amelyből Európaiak milliói hagyják el szülőföldjüket a jobb élet reményében és vándorolnak ki Amerikába. Az ideológiák vonatkozásában új értékeket, gondolatok fogalmaztak meg, e generáció lett a nemzetközi munkásmozgalom fő motorja, de fiatal korukra esik az antiszemitizmus politikai térhódításának kezdete is Európában, csakúgy, mint a transzcendentális filozófia kísérletei, új vallási mozgalmak és a modern társadalomtudomány előszele. A generáció tagja volt Winston Churchill, a

teljesen más ideológiát megvalósítani szándékozó V. I. Lenin és Joszif Sztálin, Pacho Villa és Emiliano Zappata a mexikói forradalom vezéralakjai, Amerikában Franklin Rooseveltt és Douglas MacArthur tábornok, de misszionárius volt a török Kemal Atatürk is. Keleten e generáció tagjaként született Mahátma Gandhi, aki idős korára a békés ellenállás jelképévé vált szerte a világon. A modern szociológia és kulturális antropológia alapító atyja, legjelentősebb üttörő egyénisége Max Weber is ezekben az évtizedekben született, csakúgy, mint Rudolf Steiner filozófus, Maria Montessori, Eduard Claparède akik új pedagógiai-pszichológiai iskolát alkottak. Henry Ford, a termelést forradalmasító gyáros, Adolf Zukor magyar származású producer a filmkészítés üttörője, Hollywood egyik alapítója volt, Wright neve pedig az épületek és az azt körülvevő természetes környezet messzemenő harmonizációjára való törekvést jelenti ma az építészetben. Ezekben az években született misszionáriusként Horthy Miklós, Tisza István, Bethlen István, Károlyi Mihály, Klebelsberg Kuno magyar politikusok. Az irodalomban és művészetben a romantikával és realizmussal szembe forduló szimbolista irányzatok alkotói ők: Munch, Toulouse-Lautrec, Matisse, Picasso, Ripl-Rónai, Mann, Proust, Ady, Apollinaire, Woolf, Joyce, Mahler, Debussy, Satie, Ravel neve fémjelzi a generációt. Ekkor született H.G. Wells is a korai sci-fi prófétája, Albert Einstein és Max Born fizikusok. A misszionárius generáció és Európából kivándorló tagjai nélkül valószínűleg az Egyesült Államok nem válhatott volna a 20. századra a világtörténelem vezető ideológiai, gazdasági és katonai hatalmává.

Nagyhatalmak korának generációi

„Egyszerűen csak megpróbált megszabadulni attól az agyában imént fölmerült gondolattól, hogy mikor a legkevésbé sem számít rá, a világ-mindenség szokása szerint előugrik majd egy ajtó mögül, és azt kiáltja: Huú!” (Adams)

Közvetlenül a századforduló előtt született, ún. **elveszett generáció** alapvető életélménye a gyerekkori szocializáció során már koránt sem volt ennyire heroikus. Olyan nomádok születtek ekkor, 1883–1900 között, akiknek korai éveit már a „*fin de siècle*” életérzése határozta meg (Hanák, 1993). Arról a nemzedékről van szó, amely a kor liberális gazdasági-társadalmi rendjében olyan strukturális változásokat és konfliktusokat élt meg, mely nemcsak a fennálló rendszer stabilitását, hanem az emberek önbizalmát is megingatták. A századforduló válsága nem csupán ezekben,

hanem az értékrendek avulásában is megmutatkozott, a polgári családi kötelékek meglazultak, a családi szerepek átalakultak, köztük is különösen fontos a nők viktoriánus kori anyai és családi szerepelvárásokkal való szembefordulása⁴. Amikor az elveszett generációs született, már nemcsak új életérzés, életstílus, hanem új embertípus is kialakult: a „fogyasztó” ember a „felhalmozó” ősszel szemben⁵. Miközben a generáció az első igazi fogyasztói társadalom tagja lehetett volna, az elveszett nemzedéket sokkal inkább a kiábrándultság, az első világháborúban megélt és megtapasztalt szörnyűségek miatti csalódottság dominálta. Az elveszett generáció⁶ a világháború végétől a nagy gazdasági világválságig tartó dzsessz-korszakban élte fénykorát, ez az időszak azonban nemcsak a lehetőségekről, az erősödő individualizmusról, a szárnyaló tőzsdéről vagy a csodálat tárgyává váló új technológiákról szólt. Az első világháború nyomán átalakult birodalmi és a gyarmati érdekeltség-rendszer a világban azon fiatalokat is érintette, akik a háborúban közvetlenül nem vettek részt. A háború alatt a meggyengült Oroszországban mindeközben az elveszett generáció más tagjai forradalommal döntötték meg a cári hatalmat, a háború végére pedig az Osztrák–Magyar Monarchia is szétesett, mely a közép-európai fiatalok jövőképét törte meg leginkább. A német területszerzés illúziója is szertefoszlott, a győztes hatalmak által diktált, háborút lezáró szerződéseken alapuló új viszonyok egyensúlytalanságait a generáció soha nem tudta feldolgozni. Nem véletlen, hogy e generáció tagjai sodorták bele a világot alig két évtizeddel később a második világháborúba. A háború után az 1919-es spanyolnátha-járvány is nagy pusztítást végzett. Középkorúak voltak, amikor a nagy gazdasági világválság gyötörte őket, amikor éppen karrierjük csúcsán voltak. Idős korukra magas adók és a formálódó hideg háború jutott osztályrészül egy megosztott világban. Ezzel együtt számos kulturális változás hajtóereje voltak különösen az amerikai és európai nagyvárosokban, a jazz, a mozi és korai celebek világa is az övék volt. Nem annyira hősi, mint inkább nomád generáció volt az övék, sajátos öntörvényű politikával. E generáció tagjaként született a két világháború közötti központi hatalmak autoriter politikusainak jó része: Adolf Hitler,

⁴ Lásd a suffragette mozgalmakat és a feminista programok megjelenését.

⁵ Ennek hátterében az ipari produktivitás növekedése állt, amely robbanásszerűen zajlott le az ipari fejlődés alacsonyabb fokán álló országokban éppúgy, mint az élen haladó kapitalista birodalmakban.

⁶ T. S. Eliot, John Dos Passos, Ernest Hemingway, Ezra Pound, Fitzgerald és a többiek ők a Gertrude Stein amerikai költő- és író, műgyűjtő által elveszett nemzedéknek (lost generation) nevezett amerikai írógeneráció.

Nyikita Hruscsov, Benito Mussolini, Francisco Franco, Sztójay Döme, Darányi Kálmán, Gömbös Gyula, Edvard Benes, Kun Béla, Szálasi Ferenc, Joseph Göbbels is. Későbbi diktátorokat találunk szép számmal az elveszett, kiábrándult generációban, ekkor született Salazar, Ho Si Minh, Tito, Rákosi Mátyás, Mao Ce-Tung, Csang Kaj-sek is. Amerikában Harry Truman, J. Edgar Hoover, Al Capone vált közülük Európában is ismert emblematisz közszereplővé. A későbbi második világháború hírneves tábornokai, de Gaulle, Patton, Montgomery, Róhm, Paulus, Rommel is az elveszett generáció tagjaként irányították csapataikat, a későbbi nagy generáció fiatalságát. Nemcsak az amerikai irodalmi körök életérzésével írható le a kiábrándult generáció világlátása, a magyar irodalomban Hamvas Béla, Babits Mihály, Szép Ernő, Kosztolányi Dezső, Tóth Árpád, Csáth Géza, Kassák Lajos műveit olvasva is hasonló érzések köszönnek vissza. A világirodalomban Kafka, Hasek, Bulgakov, Bercht, Borges, de Saint-Exupery, Mitchell művei, a filozófiában Lukács György, Ernst Bloch, Wittgenstein és Heidegger is megérteti velünk, miért nevezik elveszett generációnak a korosztályt.

1901. január 22-én Viktória brit királynő 63 év uralkodás után meghal. A szimbolikus dátum nemcsak egy új évszázad, a 20. század kezdetét jelzi, hanem egy új generáció születését is. A gyermekek és polgári családok körében – különösen Nyugat-Európában és Amerikában – egyfajta gondtalan életérzés volt az uralkodó, köszönhetően a szélesedő kultúrafogyasztásnak és a gyermekkép átalakulásának. A művészet a polgári szabadidő-kultúra részévé vált, ez magas szellemi igényű és alacsonyabb szintű szórakoztató tevékenységet egyaránt magába foglalt. Megjelent és széles körben terjed a fonográf, Amerikában megkezdődött a Ford T-modell tömeggyártásával az automobil feltartóztathatatlan terjedése. Megszületik a bakelit, az első repülési kísérletek is elindulnak és a technikai megoldások is dinamikusan fejlődnek. A gondtalan életérzés legkésőbb 1914-ben az első világháború kezdetével ért véget. De ha szimbólumot keresünk a Titanic 1912-es elsüllyedése is megrendíthette talán a technika mindenhatóságába vetett hitet. Az **interbellum** (két háború közötti) generáció ezekben az években, 1901–1915 között született. Az elnevezés onnan ered, hogy ők túl fiatalok voltak még ahhoz, hogy az első világháborúban katonai szolgálatot teljesítsenek és általában már túl idősök voltak

ahhoz, hogy a második világháborúban részt vegyenek⁷. E nemzedék tagjai vagy a húszas években, vagy a nagy gazdasági világválság kezdeti szakaszában, Amerikában Franklin D. Roosevelttel megválasztása és a New Deal meghirdetése előtt, Európában a világháborút lezáró békeszerződések és az erőszakolt társadalmi átrendezések idején váltak nagykorúvá. Ezek a generációs élmények is hozzájárulhattak ahhoz, hogy ennek a generációnak a jelentős része a tengerentúlon inkább már baloldali-liberális, míg Európában inkább jobboldali-nacionalista nézeteket vallott. Ez a szűk generáció a második világháború után négy elnököt is adott az USA-nak (Lyndon B. Johnson, Ronald Reagan, Richard M. Nixon, Gerald Ford), európai politikusként e generáció tagja volt Willy Brandt vagy éppen Leonid Brezsnyev is. Magyarországon ez az időszak a magyar történelem egyik legtragikusabb, legfájdalmasabb és egyben legkegyetlenebb korszaka volt. A generáció itthon is fiatal felnőttként találta magát szemben a 1929 és 1933 közötti nagy gazdasági válsággal. A tömeges elnyomorodás, a szegénység kedvezett azoknak a politikai erőknek, amelyek szélsőséges eszméket vallottak, az interbellum generáció ideális célcsoport volt ehhez. Ilyen körülmények között talán nem véletlen, hogy a generáció a művészetben tudott leginkább érvényesülni, legismertebb tagjai jellemzően a vizuális és zenei kultúrában, irodalomban alkottak maradandót (pl. Louis Armstrong, Akira Kurosava, Walt Disney, John Wayne, Laurence Olivier, Frida Kahlo, Antonioni, Radnóti Miklós, Illyés Gyula, Bohumil Hrabal, Latabár Kálmán, Neményi Lili, George Orwell, József Attila, Rejtő Jenő, Salvador Dali, Beckett, Sósztakovics, Vasarely, Marlene Dietrich, Tennessee Williams, Orson Welles, Ingrid Bergman, Arthur Miller, Frank Sinatra stb.), de a tudományos élet is gazdagodott általuk (Teller Ede, Wigner Jenő, Neumann János, Rubik Ernő, Paul Samuleson).

A művészek után, újra hősök születtek, mégpedig azok, akik a **legdicsebb generáció** néven vonultak be a társadalomtörténetbe. Az 1916–1931 között született emberek gyerekként éltek meg az első világháborút követő időszakot, és az azt követő gazdasági krízist. Fiatakként a második világháború elsődleges résztvevői voltak, középkorúként újjépítették a háború utáni a fél világot⁸, csillogó külvárosok, új gyárakat, új gazdagságot teremtettek Európában a romokból, de ezt az Európát már az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió osztotta fel globális hatalomként. A

⁷ Sokan közülük azért megtalálhatók voltak a fegyveres erőknél a konfliktus alatt vagy a hátszágban szolgáltak.

⁸ Egyes szerzők „builder”, építők generációjának is nevezi őket

kommunizmustól való félelemben egyesülve néhány nyugat-európai ország elindult a nemzetek feletti együttműködés útján, hogy megfékezzék a nacionalizmust és felszámolják az újabb háború kockázatát. Kelet-Európában azonban a felszabadítás sokak számára a náci önkényuralom szovjet ellenőrzésű kommunista diktatúrával való felváltását jelentette az újjáépítés során. Az Egyesült Államok vált az új világhatalommá gazdasági, katonai és politikai értelemben is. A legdicsebb generáció az 1950-es és 1960-as évekre megteremtette a nyugat aranykorát, az emberek többsége az életkörülmények jelentős javulását tapasztalta. A gazdasági növekedés és a jóléti állam vívmányai nyomán javultak a lakáskörülmények, az oktatás, az egészségügyi és a szociális ellátás. A nyugati világban helyreállt és prosperált a magánszektor. A kommunista övezetben is viszonylagos jólét köszöntött be a lakhatás és az állami humán szolgáltatások szempontjából. Az elkülönült nemi szerepek számukra még természetesek voltak, amikor fiatalok voltak, a világháború azonban elősegítette a nők tömeges munkába állását, amely aztán szép lassan megváltoztatta ezen szerepeket is. A legdicsebb generációból olyan emblematisztikus vezetők kerültek ki a világnak, mint J. F. Kennedy, Fidel Castro, Borisz Jelcin, Margaret Thatcher, II. János Pál, Martin Luther King, vagy a véres kezű Pol Pot és Nicolae Ceausescu. Amikor fiatalok voltak a rádió aranykorát élték, középkorúként már a televíziós hálózatok terjedtek el, idős korukra pedig már működött az internet, bár ez utóbbit inkább csak hallomásból ismerték meg. Életük során tulajdonképpen megváltozott az élet minden területe és az egész emberi társadalom is alapvetően átalakult. Születés kori hierarchikus, merev, zárt társadalmak helyén nyitott, globális, horizontális viszonyok és hálózatok által dominált világ formálódott a következő generációk keze nyomán.

Nem lehet mindenki hős, a nagy generáció utáni gyermekek élete más mederben zajlott. Az 1932–1947 között születetteket nevezzük **csendes generációnak**. A nemzedék viszonylag kis létszámú, mert az 1930-as évek gazdasági világválsága és az 1940-es években zajló második világháború miatt a családok érthetően kevesebb gyermeket vállaltak. Sokan elvesztették a háborúban apjukat vagy idősebb testvéreiket, látták a náciizmus bukását és az atombomba katasztrofális pusztítást. Az 1950-es években fő ifjúkori élményük lett a hidegháború kibontakozása a két szuperhatalom vezetésével, Amerikában a polgárjogi mozgalom éledését generálták. A fizikailag is létező vasfüggöny keleti oldalán a nyugati eszméktől óvták őket, a nyugati felén a „vörös veszedelemtől”, így a generáció

többsége itt is és ott is megtanult a sorok között olvasni. Talán ezért van az, sokan közülük kreatív, alkotó energiáikkal a tudomány, a művészetek, a film és a zene felé fordultak. Művész generációként rendezők (Menzel, Szabó István, Forman, Truffaut, Tarkovszkij, Woody Allen, Belmondo, Burt Reynolds, Dustin Hoffman, Coppola, Scorsese), írók (Susan Sontag, Konrád György, Roth, Havel, Tandori, Shelby), zenészek (Elvis Presley, Buddy Holly, John Lennon, Paul McCartney, Jimi Hendrix, Frank Zappa, Bob Dylan, Janis Joplin, George Harrison, Jim Morrison, Keith Richards) tucatjai a generáció jeles tagjai, a tudomány jeles képviselői közül ekkor született Kulcsár László, Edmund Phelps, Stephen Hawking, Popper Péter is. Művész nemzedékként nagy formátumú politikusokat keveset találunk a generációban, Michael Gorbacsov, Jacques Chirac, Szaddam Husszein, Muhammad Ali, Moammer Kadhafi, Joe Biden, Colin Powel neve lehet ismerős.

A nyugat aranykorának generációi

„Felejtsd el gondjaidat, hiszen a világ tökéletes körülötted, és az élet pofonegyszerű”. (DNA)

A háború utáni években megindult a népesség természetes pótlási folyamata, az újjáépítés és a társadalmi építkezés során jött világra kb. 1948 és 1963 között az a nagy létszámú korosztály, amelyet **baby boomernek** neveznek. Nagy remények szülöttei, akik felcseperedvén elutasították a szüleik merev erkölcsi felfogását, új kultúrát teremtettek maguknak és igazi szabadságra vágytak. Ha valakinek eszébe jut a 60-as évek diáklázadása, a szexuális forradalom, a hippy korszak szeretet-kultúrája, akkor ez a korosztály jut eszébe. Európában és Észak-Amerikában sok „boomer” a növekvő jólét és a háború utáni lakhatás, oktatás és bővülő szociális ellátások széleskörű állami támogatása idején nőtt fel. A nyugat aranykora jutott nekik osztályrészül, a történelemben a legmagasabb életszínvonallal és képzési lehetőségekkel. A televízió robbanásszerű elterjedése pedig alapvetően alakította át a világról való információs csatornájukat. Az 1960-as és 1970-es években, amikor a nagy létszámú generáció tinédzser- és fiatal felnőttkorba lépett – a legidősebbek 1966-ben töltötték be a 18. életévüket – minden korábbi generációnál határozottabban igényelték az új kulturális rendet, szabadságot, a békésebb társadalmi berendezkedést és az egyenjogúságot. Ők lettek a nyugat új prófétái, a generációs nagysága és sokszínűsége, valamint elérhető erőforrásai komoly társadalmi mozgalmakat idéztek elő. Kínában

a boomerek átérték a kulturális forradalmat, Kelet-Európában a puha diktatúrát. A háború utáni demográfiai robbanás és népesedési intézkedések (Ratkó-korszak) következtében Magyarországon is ez a korosztály lett a legnépesebb és talán a legszerencsésebb is, felnőtté válásukat támogatta az állami politika, garantált volt számukra az elérhető és kiterjesztett oktatás, a kötelező foglalkoztatás és az alanyi jogon járó otthonteremtés, ám ezzel együtt a hidegháború minden feszültsége és konfliktusa is árnyékként kísérté életüket. A harmadik ipari forradalom motorjaként a boomer generáció keze alatt modernizálódott a világ gazdasága, terjedt el a számítástechnika és alakult ki az internet világa is. A világban politikai, gazdasági vezető szerepre jellemzően az 1990-es években jutottak, s azóta is ők töltik be a legfontosabb gazdasági, politikai, társadalmi pozíciókat. Bill Clinton, Donald Trump, Vladimir Putyin, Tony Blair, Angela Merkel, Orbán Viktor, Benjámin Netanjáhu, mindannyian a boomer generációból kerültek ki, ez a generáció adja az ENSZ, a NATO, az Európai Bizottság elnökét, irányítja az egyetemeket és a vállalatokat (Bill Gates, Jeff Bezos, Giovanni Ferrero, Steve Jobs, Françoise Bettencourt Meyers stb.) évtizedeken óta. A 21. század elején a fejlett országok baby boomerei – néhány kivételtől eltekintve – az alacsony termékenységi ráta és a népesség elöregedése miatt a társadalmuk legnagyobb kohorszát alkotják ma is, komoly fejtörést okozva a nyugdíjrendszerek fenntarthatóságának. Ezzel együtt azonban nem úgy néz ki, hogy a következő generációnak a vezetői szinten át adnák a helyet, ráadásul a boomerek egyre több kérdésben kerülnek szembe az utánuk következő generációkkal⁹.

Az őket követő **X generáció** (1964–1979) a korábbi korosztályhoz képest már elidegenedettebb, a technológia száguldó fejlődése és körülöttük zajló világ változása kíséri életüket. Az 1990-es évek gazdasági és társadalmi átalakulása során számukra már megélt jelenség lett a pályakezdés nehézsége, a korábban bevett életkezdetési modellek korlátozott működése, ugyanakkor a demokrácia is napi élményükké vált szerte a világban a hidegháború végeztével és kommunizmus bukásával számos országban. Ez az a korosztály, akinél az édesanyák már tömegesen részt vet-

⁹ Ezt jól példázza az „OK boomer” kifejezés, ami a Z és a baby boomer generáció közötti erős konfliktusra utal, mely szerint a baby boomer generáció aranykora a fosszilis energiahordozók véges kiaknázására épült nem pedig a környezeti fenntarthatóságra, felértékelték a Föld erőforrásait a saját és gyermekük jóléte érdekében – hangzik az unokák globális vádja.

tek a munkaerő-piacon, így nekik részben fokozottabb intézményi szocializáció, részben a korán jött önállóság és felelősség is osztályrészül jutott. Ha meghalljuk azt a kifejezést, hogy „kulcsos gyerekek”, rájuk gondolunk. Az előző generáció szabadság vágya, a párkapcsolatainak korrigálhatósága azt eredményezte, hogy sok X generációs gyermekeknek a szülők válása okozta kihívásokkal is szembe kellett nézni. Talán ezért is olyan fontos számukra a társadalmi kapcsolatok hálózata. Az X-esek, önálló, találékony és önellátó nomád nemzedékké váltak, akik most igazi „szendvics” generációként eltartják az idősebbeket, besegítenek szüleik, illetve még élő nagyszüleik ellátásába, miközben gondoskodnak gyermekeikről is a napi munkavégzés mellett. Célracionálisak, tudják mit akarnak elérni, de jövedelmi helyzetük nem mindig teszi lehetővé, hogy meg is tudják szerezni azt, amire vágnak. Nagy hitelfelvevők, a 2008-as hitelpiaci válság is őket terhelte meg legerősebben a világban. Kulturálisan számos alternatív szubkultúrát teremtett plurális fogyasztási igényük. Háborús élmény is kijutott a generációnak, a nyugat világot sokkoló 2001. szeptember 11. utáni globális terror elleni háborút ez a generáció vívta.

A generáció a világ vezetésében kevésbé, a gazdaság irányításban annál inkább aktív. Barack Obama, Boris Johnson, Emmanuel Macron, Kamala Harris, Lady Diana generációja ez, emblematisztikus alakja Elon Musk, Michael Dell, Jack Dorsey, Steve Easterbrook és még jó pár tech vállalkozó, de igazán sok ismerős név a sport, a zene és a mozi világából köszönhet vissza.

A nomádok után újabb hősök, a **millennium**, illetve az internet hősei születtek. Az 1980–1995 között született gyermekek többsége már a sokpólusú világban kezdte iskolai szocializációját, itt találkoztak az internettel, mely globális és nyílt információ-hozzáférést biztosít széles tömegek számára. A generáció alapélménye a digitális világ, a fogyasztói társadalom kényelme, a világ nyitottsága és sokfélesége. Sajátos élménye a generációnak, hogy míg korábban a tudás, „apáról fiúra” szállt, vagy a tankönyvekben volt megszerezhető, addig a legfontosabb tudást, amely a digitális újkorban szükséges, nem az előző generációktól szerzik meg, hanem saját maguk által és a kortársaitól. Ezt a generációt erős mobilitási vágy fűti, sokat utaznak, nem rettenek meg más országokban való munkavégzéstől sem. Természetes számukra, hogy a döntéseik korrigálhatók, nem kell egy éltre szóló szakmát, munkahelyet vagy akár párt keresni, a laza kötődések miatt még a vallásosságuk is inkább csak formális. Nem igazán lojálisak sem a munkahelyhez, sem a helyi közösséghez, mivel több nyelvet beszélnek, az ország határai sem kötik őket. Személyesen is

megélték, hogy a hagyományos „Gutenberg-galaxis” visszavonulót fűjt (Halász, 1985), hogy helyét nagy részben átadja az elektronikus médiumoknak és ez a váltás ismét érzékelés- és gondolkodásmódok radikális megváltozásával jár. Az elmúlt években ezen korosztály utolsó képviselői is elhagyták már középiskolát, jogi értelemben felnőttekké váltak. A szülői házról való leválásuk azonban nem könnyű, ez az a korosztály, mely a felsőfokú tanulmányok, a munka, sőt a stabil párkapcsolat mellett is még gyakran a szülői házban él, nem ők támogatják a szüleiket, hanem éppen fordítva, a „mama-hotel” kényelmét még a 30-as éveikben is élvezik. A gyermekvállalást a karrierért és a kööttségek nélküliségért cserébe a végletekig kitolják. Felnőtté válásuk ezért igencsak kétarcú. Nehezen tudnak félretenni nyugdíjas éveikre, és ennek most talán a legfőbb oka a növekvő lakhatási költségek, az infláció és a magas ifjúsági munkanélküliség. A közösségek vezetésben – koruknál foga – még nem igen vesznek részt. Vilmos Herceg, Kim Jong-Un vagy Mark Zukkerberg inkább kivétel, jellemzően az ún. „celebek” világa alkotja hírességeiket (Justin Bieber, Katy Perry, Christina Ricci, Kim Kardashian, Lady Gaga, Miley Cyrus, Mara Wilson, Colbie Caillat, Dua Lipa, Cristiano Ronaldo, Elliot Page, Lionell Messi, Kristen Stewart, Ed Sheeran, Roger Federer).

A 21. század Ázsia aranykorát és az első globális nemzedéket hozta el. Az 1996–2009 között született **Z generáció** iskolai pályafutását az ezredforduló után kezdte, legfontosabb élményük, a globalizáció az ún. globális falu első gyermekei ők. Ez gyakorlati értelemben azt jelenti, hogy függetlenül attól, hol élnek a világban – kis túlzással – ugyanazon a zenén, ételen, mozifilmen, játékokon és divatirányzaton nőnek föl. A generációs élményeik tekintetében éppen olyan közel vannak a helyi pláza világához, mint az ázsiai zenekarokhoz. Sokan közülük már többet utaztak repülővel, mint vonattal, jobban ismerik a tágabb környezetüket és világot, mint a helyi közösséget ahol élnek. Állandó, korlátlan és azonnali hozzáférésük van a világhálóhoz. A digitális világ lenyomataként erősen vizuálisak, ösztönösen olyan készségekre tesznek szert jellemzően a formális oktatási rendszereken kívül, mint a többfeladatos működés/feldolgozás (multitasking) vagy az együttműködő (collaborative) tanulás. Sokkal gyorsabb ritmusban élnek, mint elődeik. Nincs könnyű gyerekkoruk: értenek sok mindent, de feldolgozni nagyon keveset képesek ebből. Miután ők az igazi „digitális bennszülöttek” a globális térben zajló gazdasági és társadalmi változásokra már gyerekkoruktól kezdve minden eddigi generációnál na-

gyobb befolyást gyakorolnak már most is. Életük központi kérdése a klímaváltozás, aktív részesei a gender forradalmának, érzékenyen reagálnak a közösség és a szociális háló rezdüléseire, brutálisan hatott társadalmi kapcsolataikra, fejlődő személyiségükre a koronavírus világjárvány okozta felfordulás. Szemük előtt zajlik a negyedik ipari forradalom. Nem néznek TV-t, nem hallgatnak rádiót, nem olvasnak újságokat, hírportálokat, kizárólag a streaming szolgáltatásokat használják és saját kommunikációs platformjukon érhetők el. Legidősebb tagjaik mostanában lépnek be a munkaerőpiacra és mint művész generáció fogják azt várhatóan teljesen a saját képükre formálni.

Új generációk felé

„Viszlát és kösz a halakat! – mondták a delfinek, és elhagyták a Földet”. (DNA)

A művészek után új próféták jönnek a világra, ők a 2010 után született **alfa generáció**. Olyan gyerekkoruk van, amelyben a globális pénzügyi válságot hosszú recesszió kíséri, az arab tavasz rosszul sikerült demokratizálási kísérletei újabb konfliktusokat generáltak, influenza, zika és ebola járvány majd covid pandémia következett, a terrorizmus elleni harcban pedig Európa is hadszínterré vált. Amerikában újra radikális társadalmi mozgalmak lobbannak fel jobb és baloldaltól egyaránt, fokozódó migrációs nyomás alatt van a nyugati világ, miközben a klímaválság kezelésében egy helyben toporognak a világ vezetői. Valószínűleg az alfa generáció egy évnyi nyugodt jólétet sem fog tudni majd felidézni gyermekkorából globális szinten. Jelenleg épp az orosz-ukrán háború zajlik a szemük előtt. Eközben szüleik túlító kézzel fogják őket, nem engedik nekik azokat a kockázatokat, melyeket maguk is vállaltak gyermekként, szó szerint több időt töltenek otthon, mint bármely korábbi gyermekgeneráció. Ilyen helyzetben érte el őket a 2020-ban kitört pandémia és a kialakuló „Covidworld”. Új világrend formálódik, melynek meghatározó aktorai lesznek az alfák, ez nem kérdés. A kérdés az, hogy milyen társadalmi és családi kapcsolataik lesznek, hogyan fognak kooperálni az idősebb generációkkal, hogyan birkóznak meg a robbanásszerű technológiai, társadalmi és demográfiai változásokkal, valamint, hogy mit kezdenek azokkal a környezeti kihívásokkal, melyek a 21. században igencsak átformálják az általunk ismert világot.

Akárhogy is szakaszoljuk a jövőben 21. századi generációkat, 2020 után már soha nem lesz olyan a világ, mint előtte volt. Az alfa generációt

követő béta (?) generáció, amelyik néhány éven belül már meg fog érkezni az X generáció unokájaként olyan „kockázattársadalomba” születik majd, amelyet számos új veszély fenyeget, ugyanis ezek a nyitott gazdasági és társadalmi rendszerek óhatatlanul is kitettek a külső hatásoknak, kockázatoknak (Beck, 2003). Biológiai és számítógépes vírusok, lokális környezeti katasztrófák, beruházási anomáliák, váratlan dekonjunkcióra, pénz- és munkaerőpiaci válságok, új háborúk, energia krízis és még számtalan más kockázat okozhat olyan helyzetet, amely az új generációk egész életpályáját fenyegetik.

A váratlan helyzetben felértékelődik a társadalom rugalmassága, diverzifikáltsága és a sokkokkal szembeni ellenállóképessége.

Összefoglalóan az új generációk „rezilienciája”. Ez a megközelítés a 2008-as globális pénzügyi és gazdasági válság után került előtérbe, ám a váratlan hatásások okozta kihívások leküzdésének képessége kivételes jelentőségűvé válik a koronavírus pandémia nyomán is. A közösség fennmaradását fenyegető külső kockázatok mellett azonban léteznek belső sajátosságok, elsődlegesen értékekből fakadó emberi magatartásformák, melyek az adott közösség fennmaradását ugyanúgy veszélyeztetik, mint a kívülről érkező támadások. Ezek között talán a legfontosabb az ifjúsági korosztály demográfiai magatartása. Éppen ezért a fiatalok demográfiai helyzete, családalapítási startégiája és különösen a társadalmi újratermelésben betöltött szerepének vizsgálata kiemelt feladat. Ez a generáció rezilienciájának¹⁰ (Longstaff et al., 2010) egyik fő összetevője. Megújulásra, a változó környezethez való rugalmas alkalmazkodásra van szüksége minden lokális és tágabb közösségnek. A jelenlegi milleniumi krízis időszakon várhatóan ebben az évtizedben, legkésőbb a 2020-as évek végére túl lesz a világ, új fordulóponthoz érkezik a fejlődés is, melyben a gyorsuló ütemben öregedő európai társadalmaknak nagy kihívása lesz a gazdasági és társadalmi jólét fenntartása.

A generációs különbségek mindig feszültségeket okoznak, korábban a váltás azonban fokozatosan, mérsékelt ütemben történt, gyakran csak

¹⁰ A rezilienciát korábban leginkább „ellenállóképességnek” fordították, a természeti és humán eredetű káros behatásokkal, változásokkal szembeni tűrőképesség, helyreállási képesség értelmében. A generációs reziliencia tartományát a két alapvető aspektus, az erőforrások és az adaptációs képesség érvényesülésének eredőjeként lehet meghatározni. Eszerint lehetnek reziliens generációk, amelyek ugyan kevés erőforrással rendelkeznek, de adaptív képességük magas, és olyan generációk is lehetnek reziliensek, amelyeknek alacsony az adaptációs képessége, de erőforrásaik bősége kiegyenlíti az alkalmazkodási képesség hiányát.

utólag lehet észrevenni a valóságos változásokat világnézetben, szokásokban, gondolkodásmódban. A hálózatok korában, a globális faluban viszont minden olyan gyorsan zajlik, hogy az ebből eredő konfliktushelyzetek tudatos kezelése nélkül jelentős társadalmi problémákat generálhat az egyébként természetes generációs váltási folyamat. Ez pedig az új felemelkedési időszak sikerét veszélyeztetheti.

A megújulás nemcsak az adott generáció, társadalmi csoport, helyi vagy nemzeti közösség fennmaradásának, hanem fejlődésének, magasabb szintre lépésének is a kulcsa. Ennek feltétele azonban az a nyitottság, melynek hiánya zárt viszonyokat, beszűkült piacokat, lánc-szakadásokat, vélemény-buborékokat, kommunikációs állóháborút, elmaradt innovációt és végső soron a gazdaságnak recessziót, a társadalomnak életminőség romlást eredményez. Hogy mit jelenthet ez a hétköznapiakban, a pandémia okozta bezárkózás megmutatta. A fiatal generációk viszont nyitni akarnak, ugyanis „*messze kinn a Galaxis Nyugati Spirálkarjának soha fel nem térképezett, isten háta mögötti zugában található egy sehol sem jegyzett sárga nap. Durván kilencvenmillió mérföldre tőle kering egy tökéletesen jelentéktelen, kékeszöld bolygócska, melynek majomtól eredő civilizációja oly döbbenetesen primitív, hogy a kvarcórát még mindig pompás dolognak tartja.*” (DNA)

Irodalom

- Alexander, T. – Esler, W. (2007): Aranykor – Erzsébet királynő.
- Beck, U. (2003): A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba. Budapest, Andorka Rudolf Társaság – Századvég Kiadó.
- Bornstein, M. (1989): Sensitive Periods in Development: Structural Characteristics and Causal Interpretations. In. *Psychological Bulletin*. 105, 179-197.
DOI: <https://doi.org/10.1037/0033-2909.105.2.179>
- Boyer, P. – Nissenbaum, S. (1974): Salem Possessed: The Social Origins of Witchcraft. Harvard University.
- Buda, A. (2019): Generációk, társadalmi csoportok a 21. században. In. *Magyar Tudomány* 180. pp. 120-121. DOI: <https://doi.org/10.1556/2065.180.2019.1.12>
- Carver, C. S. – Scheier, M. F. (2006): Személyiségpszichológia. Osiris Kiadó.
- Castells, M. (2000): A hálózati társadalom kialakulása. Az információ kora: Gazdaság, társadalom és kultúra. I. kötet. Gondolat-Infonia, 2005.
- Crenson, M. A (2017): Baltimore: A Political History. Johns Hopkins University Press.
- Csányi, V. (2018): A globális elme – Elmélkedések a világról. Libri Kiadó.
- Csepeli, Gy. (2016): A Z nemzedék lehetséges életpályái. In. *Educatio*, 2016/4.

- Eisenstadt, S. (1960): Von Generation zu Generation. Altersgruppen und Sozialstruktur, München, Juventa.
- Fukuyama, F. (2007): Bizalom – A társadalmi erények és a jólét megteremtése. Európa Könyvkiadó.
- Halász, L. (1985): Vége a Gutenberg-galaxisnak? Gondolat.
- Hanák, P. (1993): Miért fin de siècle? In: *Café Babel*, 1993. 4. sz. pp. 3-13.
- Huntington, J. P. (2010): The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. Simon & Schuster
- Lesthaeghe, R. (2010): The Unfolding Story of the Second Demographic Transition. In: *Population and Development Review*, 36 (2) pp. 211–251.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Longstaff, P. H. – Armstrong, N. J. – Perrin, K. – Parker, W. M. – Hidek, M. A (2010): Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment.
- Mannheim, K. (2001): A nemzedékek problémája. In: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris, Budapest. pp. 201–254.
- McLuhan, M. (1962): The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man. University of Toronto Press.
- Palánkai, T. (2007): A globális átalakulás kihívásai – Elkerülhetők-e a kataklizmák? In: *Magyar Tudomány*, 2007/02. pp. 204.
- Polišenský, J. (1972): Comenius, Magyarország és az európai politika a XVII. században. In: *Magyar Pedagógia*, 1972/2. pp. 179-184
- Putnam, R. D. (1995): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6 (1), pp. 65-78. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.1995.0002>
- Somlai, P. (2002): Elhúzódo kamaszkor. In: *Fordulópont*, Volume 4, Issue 2. pp. 5-6.
- Strauss, W. – Howe, N. (1991): Generations. William Morrow & Co.
- Strauss, W. – Howe, N. (1997): The Fourth Turning: An American Prophecy – What the Cycles of History Tell Us about America's Next Rendezvous with Destiny. William Morrow & Co.
- Tenbruck, F. H. (1962): Jugend und Gesellschaft. Freiburg. Rombach.
- Vaskovics, L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. In: *Szociológiai Szemle*. Vol 2000/4.
- Weber, M. (1962): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat.
- Yinger, J. M. (1982): Countercultures. Free Press, New York.

Kulcsár László egyetemi tanár, emeritus 1946. december 11-én született Egerben. Szülei pedagógusok voltak, kezdetben a Heves megyei Erdőtelken, majd Egerben tanítottak. A szülők „klerikális” nézetei miatt a családot 1952-ben kitelepítették a Pest megyei Kakucs községbe. Az ócsai Bolyai János Gimnázium elvégzése után felvételt nyert az ELTE Állam- és Jogtudományi Karára, ahol 1970-ben végzett. Első munkahelye (1970-1985) a Tömegkommunikációs Kutatóközpont volt, ahol tudományos kutatóként dolgozott. Társadalomtudományi (szociológia) és módszertani tudása ebben az időszakban teljességedett ki. Felkérésre 1986-ban elvállalta a szociológiai tanszék megalapítását az akkori Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Karán. Már Gödöllőn védte meg 1987-ben

MTA aspiránsként a kandidátusi disszertációját „A mezőgazdaság szociológiai kérdései” címmel. A kezdeti politikai és szakmai ellenszél jelentette nehézségek után a tanszék Agrárszociológiai Tanszékké, majd Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Intézetévé változott, ami egyben tevékenységének kiszélesedését és a munkatársak számának emelkedését is jelentette. Kidolgozta az agrárszociológia, a vidékfejlesztés oktatásának programjait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen és a Szolnoki Főiskolán. Egy cikluson keresztül Dr. Székely Csaba dékán mellett ellátta a tudományos és nemzetközi dékánhelyettesi funkciót. Vezetése mellett a Vidékfejlesztési és Szaktanácsadási Intézet jelentős szerepet vállalt a vidéki térségek fejlesztési programjainak kidolgozásában, elképzeléseinek megvalósításában szinte az egész ország területén. Az EU SAPARD előcsatlakozási programjának kistérségi felkészítését irányította a Minisztérium (FVM) felkérése alapján, amin közel 500 ember vett részt. Az FVM szakértői csoportjának egyik tagjaként részt vett a LEADER+ program magyarországi elindításában.

Több vidékfejlesztési projektet vezetett a FAO, valamint a Hargita megyei tanács megbízásából és a magyar kistérségek felkérésére. Csapatával dolgozta ki az Ister - Granum magyar – szlovák fejlesztési koncepciót Esztergom központtal és a Duna – Tisza – Kőrös – Maros térségének magyar – román – szerb együttműködésben megvalósuló fejlesztési programot. A Határon Túli Magyarok Hivatala megbízásából szakmai irányítója volt az Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Sapientia) létrehozásának Kolozsvár központtal.

1993-tól kialakított tudományos együttműködés keretében a Cornell University (Ithaca, NY, USA) által irányított, amerikai, magyar, lengyel, szlovák nemzetközi vidékszociológiai kutatási program irányító testületének magyar tagja volt 1996 – 2005 között. Ennek keretében többször töltött hosszabb-rövidebb időt különböző amerikai egyetemeken. A projekt az amerikai Mellon Alapítvány támogatásával valósult meg. Az együttműködésből több publikáció született amerikai, lengyel, szlovák és magyar folyóiratokban, illetőleg konferenciákon az Egyesült Államokban, Norvégiában, Nagy-Britanniában, Brazíliában, Lengyelországban és Szlovákiában.

2009-től a Nyugat-Magyarországi Egyetemen dolgozott (Jelenleg Soproni Egyetem) nyugdíjba vonulásáig (2016). Jelenleg a Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán lévő Széchenyi István Doktori Iskola programvezetője. 2019-től a kőszegi iASK Institute of Advanced Studies ösztöndíjas tudományos kutatója.

Főszerkesztő-helyettese a „Gazdaság és Társadalom” c. folyóiratnak (Soproni Egyetem), főszerkesztője az „Autonómia és Társadalom” c. folyóiratnak és tagja a „Journal of Appalachian Studies” amerikai folyóirat tudományos tanácsadói testületének. Tudományos munkásságát összesen 502 közlemény jelzi, amelyekre összesen 1133 hivatkozást kapott (2020. 02.15. MTMT).